
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО

УДК 347.457:(336.73:334.735)(477)

О. М. Берназ-Лукавецька

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У статті надано аналітичний огляд особливостей споживчого кредитування за законодавством України, включаючи прийнятий 15 жовтня 2016 року Закон України «Про споживче кредитування». У роботі розглядається визначення поняття договору про споживчий кредит та сторін договору, форма укладення договору та його істотні умови. Досліджується питання регулювання діяльності кредитних посередників із детальним визначенням переліку осіб, які можуть бути кредитними посередниками за договором про споживчий кредит.

Ключові слова: договір про споживчий кредит, споживач, кредитодавець, споживчий кредит, кредитний посередник, кредитний агент.

Постановка проблеми. До початку кризових явищ у світовій економіці споживче кредитування в багатьох країнах, у тому числі і в Україні, досягало надзвичайно високого рівня. Безсумнівно, розвиток сфери споживчого кредитування позитивно впливає на розвиток економіки в цілому. Тому кредитування населення в Україні є одним із головних напрямків бізнесу.

Роль споживчого кредитування в сучасних умовах в Україні значно зростає у зв'язку з фінансуванням споживчих витрат населення, заробітки якого останнім часом зменшилися. У той же час функціонування ринку споживчого кредитування вимагає розвитку не тільки відповідних регуляторів у фінансовій сфері, а також його правового регулювання. Недостатність правового регулювання відносин, що виникають у сфері споживчого кредитування, особливо яскраво проявилася в період розвитку кризових явищ в українській економіці, що сповільнили зростання

сфери споживчого кредитування, обмежили його доступність для значної частини населення, натомість зросла прострочена заборгованість за кредитами фізичних осіб. З особливою гостротою постали проблеми правового захисту не тільки прав позичальників, а також і кредиторів.

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про споживче кредитування» актуальним стає розгляд основних особливостей споживчого кредитування, а саме: визначення поняття договору про споживчий кредит, форми укладення такого договору, визначення його істотних умов, розгляд сторін договору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що вітчизняні економісти та правознавці зверталися до розгляду окремих питань особливостей споживчого кредитування, серед них В. Вітрянський, В. Коссак, С. Лепех, Л. Оплачко, Є. Суханов, Ю. Толстой, І. Охрименко, Л. Рябко, Р. Майданик, Г. Панова, В. Усоскін, В. Уланов. Особливої уваги заслуговують праці зарубіжних вчених: Дж. Гудмана, Д. Дюранда, Г. Кан-

нера, Р. Нуна, К. Керне. Однак практично всі спеціальні публікації з цієї проблеми були результатом аналізу лише загальних питань кредитування, певних різновидів кредиту, а їх автори не мали на меті дослідити саме особливості споживчого кредитування за цивільним законодавством України. Щодо досліджень зарубіжних авторів у цій галузі, зокрема, з країн СНД, де виникають аналогічні проблеми, то вони можуть бути використані лише для порівняння, оскільки проводилися на іншому законодавчому матеріалі.

Метою цієї статті є дослідження особливостей та проблемних питань споживчого кредитування за законодавством України, розгляд істотних умов договору про споживчий кредит.

Вибір теми зумовлений актуальністю зазначених проблем та недостатнім рівнем вивчення питання щодо особливостей споживчого кредитування за законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Споживче кредитування – найдоступніший вид кредитування, що є стимулюючим фактором розвитку економіки [1, с. 227]. Окрім нього, серед основних видів кредитування виділяють банківський кредит, кредит небанківських кредитних установ, державний кредит, приватний кредит [2, с. 8].

Основною метою Закону України «Про споживче кредитування», який був прийнятий 15 жовтня 2016 року, є захист прав та законних інтересів кредиторів та позичальників (споживачів), включаючи забезпечення сприятливих умов для розвитку економіки нашої держави, створення належного конкурентного середовища на ринках фінансових послуг та підвищення довіри до нього. Прийняття цього Закону є одним із проявів належного виконання зобов'язання за Угодою про асоціацію з Європейським союзом, де у додатку до Угоди зазначено про необхідність імплементації норм законодавства Європейського Союзу відносно споживчого кредитування [3].

Відповідно до зазначеного закону під споживчим кредитом розуміється надання грошових коштів споживачу для задоволення його власних потреб, які не пов'язані з підприємницькою діяльністю, вико-

нанням обов'язків найманого працівника або незалежною професійною діяльністю, на придбання ним товарів, у тому числі робіт та послуг.

Законодавець чітко регламентує сторони такого договору та обмежує коло осіб, які можуть бути споживачами: це – фізична особа, яка уклала або має намір укласти договір про споживчий кредит для задоволення особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних із підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків працівника у трудових відносинах.

Договір укладається з кредитором, ним може бути банк або будь-яка інша фінансова установа, однак законодавець підкреслює, що така фінансова установа відповідно до закону повинна мати право надавати споживчі кредити [4].

Новелою цього закону є встановлення регулювання діяльності кредитних посередників. Ними можуть фізичні особи, фізичні особи – підприємці або юридичні особи, які не є кредиторами та надають посередницькі послуги у сфері споживчого кредитування від імені кредитора, в його інтересах та за його дорученням або від свого імені, однак в інтересах кредитора.

Також можуть залучатися додаткові особи, серед яких кредитний брокер та кредитний агент. Кредитним брокером є фізична особа – підприємець або юридична особа. Ця особа від свого імені та в інтересах кредитора здійснює за певну винагороду діяльність з посередництва у сфері споживчого кредитування, а також несе перед кредитором відповідальність за достовірність та повноту даних про споживача.

Кредитним агентом може бути фізична особа, юридична особа або фізична особа – підприємець, що діє в інтересах кредитора та від його імені, а також виконує частину обов'язків кредитора за договором споживчого кредитування. Кредитний агент повинен укласти з кредитором договір доручення, в якому будуть чітко визначені його права та обов'язки.

Цікавим є визначення споживчого кредиту за законодавством Польщі у Законі «Про кредит споживчий» від 18 грудня 2011 р., згідно з яким споживчий кредит

визначається як угода, за якою при купівлі товару в розстрочку на певний строк береться кредит у банку (кредитній фірмі). Позичальнику надається низка повноважень, однак укладена угода повинна містити декілька умов. По-перше, кредит повинен бути наданий через підприємця споживачеві. Споживач, згідно з польським законодавством, це фізична особа, яка не веде професійну або господарську діяльність або веде її, але бере кредит, не пов'язаний з такою діяльністю. Розрізнення господарської та споживчої діяльності може інколи породжувати певні проблеми. Наприклад, кредит взятий селянином на ремонт даху господарської будівлі, не є споживчою угодою, але якщо цей селянин візьме позику на ремонт даху житлового будинку, то він вже вчиняє цю діяльність як споживач.

Визначення позикодавця у польському законі досить широке. Ним може бути кожний підприємець (а також фізична особа, що веде індивідуальну господарську діяльність), котрий в який-небудь спосіб кредитує споживачеві покупку товару або послуги. Найчастіше позикодавцями є банки, кооперативні ощадно-кредитні (SKOK-i) каси та фінансові установи, що дають позики (наприклад, так звані короткострокові позики). Позикодавцем у розумінні закону буде також кожен продавець, який пропонує споживачам продаж у розстрочку, хоча потрібно підкреслити, що таке трапляється рідко, бо найчастіше при продажу в розстрочку кредитна угода укладається з банком [5]. У результаті споживчі угоди включають в себе позики, банківські кредити, а також більш складні конструкції, наприклад, угоди про відстрочку оплати, кредитні угоди на користь третьої особи, угоди про поновлюваний кредит.

У польському законі міститься також визначення кредитних посередників, тобто таких фірм, які готують, пропонують або укладають угоди на користь кредитодавця. Це можуть бути фірми-посередники, які пропонують допомогу в підборі пропозиції кредиту. За таку роботу вони отримують комісійні або іншу винагороду, про що одержувач кредиту може навіть не знати, бо найчастіше ці кошти випла-

чуються через банк [6]. Натомість українське законодавство визначає не лише кредитних посередників, а також кредитних агентів та брокерів.

До угод про споживчий кредит у Польщі відносять угоди, вартість яких не перевищує 255 550 злотих або їх еквівалент в іноземній валюті. Українське законодавство такого обмеження не містить.

Таким чином, можна дійти висновку, що сторони договору про надання споживчого кредиту за законодавством Польщі та України досить схожі, однак мають свої особливості [7].

Договір про споживчий кредит укладається в письмовій формі. Однак законодавець дозволяє укладати такий договір в електронному або паперовому вигляді з накладенням електронних цифрових підписів, у тому числі електронних підписів та інших аналогів власноручних підписів (печаток) сторін у порядку, визначеному чинним законодавством. Договір укладається у двох ідентичних екземплярах для кожної зі сторін.

Екземпляр (примірник) договору споживача повинен бути переданий йому невідкладно після підписання договору обома сторонами. Цей обов'язок покладається на кредитодавця. Щодо примірника договору про споживчий кредит, який укладений в електронному вигляді, включаючи додатки до нього, то вони надаються споживачу у спосіб, який дозволяє встановити особу, що отримала цей екземпляр (примірник) договору та додатків до нього. Це може здійснюватися шляхом направлення на електронну адресу або іншим шляхом з використанням контактних даних, що були зазначені споживачем під час укладення договору.

Іншою особливістю є те, що договір про споживчий кредит повинен містити: найменування та місцезнаходження кредитодавця та кредитного посередника (у випадку його наявності), прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання споживача (позичальника); тип кредиту, тобто кредитну лінію, мету отримання кредиту; умови та порядок надання кредиту; загальний розмір наданого кредиту; строк, на який він надається; необхідність укладення договорів щодо додаткових чи

супутніх послуг третіх осіб, пов'язаних із отриманням, обслуговуванням та поверненням кредиту (за наявності); види забезпечення наданого кредиту у випадку такої необхідності (застава, порука тощо); процентну ставку за кредитом, тип такої ставки, порядок її обчислення, включаючи порядок зміни та сплати відсотків; загальну вартість кредиту та реальну річну процентну ставку на дату укладення договору про споживчий кредит; якщо є припущення, що використані для обчислення такої ставки, вони повинні бути також зазначені. У договорі має міститися порядок дострокового повернення кредиту; інформація про наслідки прострочення виконання зобов'язань зі сплати платежів, включаючи розмір процентної ставки, неустойки, інших платежів, які можуть стягуватися при невиконанні зобов'язання за договором; також порядок повернення кредиту, порядок сплати процентів за користування кредитом, включно з розміром платежів, їх кількістю та періодичністю внесення (у вигляді графіка платежів); умови та порядок відмови від одержання та надання кредиту та відповідальність кожної зі сторін за порушення умов договору.

Однією з новел закону «Про споживче кредитування» є реклама споживчого кредиту. Законодавець встановлює: якщо в рекламі щодо надання споживчого кредиту зазначається процентна ставка чи будь-які інші дані, які стосуються загальних витрат за споживчим кредитом, то така реклама, окрім вимог, що встановлюються законодавством про рекламу, повинна містити стандартну інформацію. Така реклама, наприклад, не завжди може використовуватися при звичайному кредитуванні [8, с. 21]. Стандартна інформація повинна бути точною та зрозумілою, а також включати в себе: максимальну суму, на яку може бути виданий кредит; інформацію щодо максимального строку, на який видається кредит; реальну річну процентну ставку; у разі надання кредиту для придбання товарів (послуг) у формі оплати з відстроченням або з розстроченням платежу необхідно зазначити розмір першого внеску. У випадку, якщо така інформація викладається у письмо-

вому вигляді, вона наводиться однаковим шрифтом та повинна відображатися в основному тексті реклами.

У рекламі щодо надання споживчого кредиту забороняється зазначати, що споживчий кредит може надаватися без документального підтвердження кредитоспроможності позичальника або що споживчий кредит є безпроцентним чи надається під нуль процентів річних, іншу аналогічну за сутністю та змістом інформацію.

Окремо необхідно зупинитися на інформації, яка надається споживачеві до укладення договору про споживчий кредит. Законом встановлюється, що кредитодавець розміщує інформацію, яка є необхідною для отримання споживчого кредиту споживачем на своєму офіційному веб-сайті. Вона повинна містити можливі та наявні схеми кредитування у кредитодавця. Споживач, перед тим, як укладати кредитний договір, має самостійно ознайомитися з цією інформацією для прийняття зваженого та усвідомленого рішення.

Важливою особливістю є те, що перед укладенням договору про споживчий кредит кредитодавець надає споживачу інформацію, що необхідна для порівняння різних пропозицій кредитодавця з метою прийняття споживачем обґрунтованого рішення про укладення договору, в тому числі споживач сам обирає певний тип кредиту. Така інформація повинна містити: найменування та місцезнаходження кредитодавця та його структурного підрозділу, через який надається споживчий кредит, реквізити ліцензії та/або свідоцтва про внесення кредитодавця до Державного реєстру банків чи Державного реєстру фінансових установ; тип кредиту; тип процентної ставки, порядок її обчислення, у тому числі порядок її зміни; строк кредитування, суму кредиту, мету отримання та спосіб надання кредиту; види забезпечення за кредитом, у тому числі необхідність проведення оцінки предмета забезпечення за кредитом та за чий рахунок така оцінка проводиться; реальну річну процентну ставку (виходячи з обраних споживачем умов кредитування) та орієнтовну загальну вартість кредиту на дату надання такої інформації; інформацію щодо необхідності укладення договорів стосовно додаткових чи супутніх послуг

третіх осіб, що є обов'язковими для отримання споживчого кредиту, у тому числі перелік осіб, яких кредитор визначив для надання відповідних послуг; порядок сплати процентів за користування споживчим кредитом та повернення кредиту; попередження про наслідки прострочення виконання зобов'язань зі сплати платежів (розмір неустойки, процентної ставки, інших платежів, які застосовуються чи стягуються при невиконанні зобов'язання); порядок дострокового повернення кредиту; порядок та умови відмови від надання та одержання кредиту; у разі укладення договору про споживчий кредит у формі кредитування рахунка – відомості про те, що від споживача може вимагатися повне повернення суми кредиту в будь-який час, строк попередження про таку вимогу [4].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що визначення договору про споживчий кредит, його умови та особливості на законодавчому рівні досить важливі; такі визначення були сформульовані завдяки прийнятому Закону України «Про споживче кредитування». Для населення основною метою споживчого кредиту є швидке отримання різних товарів, послуг і т. п. Без споживчого кредиту придбання таких товарів може відбутися лише за умови накопичення необхідної суми грошових коштів, у тому числі еквівалентної вартості придбаних послуг або матеріальних цінностей. Саме тому споживче кредитування стимулює поточний платоспроможний попит населення, прискорює реалізацію товарних запасів, сприяє більш повному задоволенню різних потреб населення.

Також позитивним моментом є те, що наша держава виконує зобов'язання, взя-

ті на себе згідно з Угодою про асоціацію з Європейським Союзом, і таким чином інтегрує свою правову систему до європейського правового поля.

Список використаної літератури:

1. Торубка Л. Споживче кредитування в Україні: сучасний стан і напрями розвитку / Л. Торубка // Вісник Університету банківської справи НБУ, 2011. – № 3(12). – С. 227–230.
2. Охрименко І. Споживчий кредит в Україні: реалії та перспективи розвитку / І. Охрименко // автореф. дис. ... кандидата економічних наук. – Київ. – 2015. – 21 с.
3. Директива № 2008/48/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС про договори споживчого кредитування і відміну Директиви Ради ЄС 87/102/ЄЕС від 23 квітня 2008 р. – Електронний ресурс : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_b19.
4. Про споживче кредитування : Закон України від 15 жовтня 2016 року – Електронний ресурс: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54521.
5. Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20111260715>.
6. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe "Dziennik Ustaw" nr. 140, 1977, poz. 939 oraz Praca zbiorowa pod redakcją С. Becka, K. Pietrzykowskiego: Kodeks Cywilny. Komentarze С. Beck, Warszawa, 1998.
7. T. Wyszomirski: Kredyty bankowe. Poradnik praktyczny klienta. CIM, Warszawa, 1993. – s. 189–191.
8. Берназ-Лукавецька О. Співвідношення договорів поруки, позики з кредитним договором / О. Берназ-Лукавецька // Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (12 листопада 2016 р., м. Одеса) – О. : Фенікс, 2016. – С. 21–22.

Берназ-Лукавецькая Е. М. Особенности потребительского кредитования по законодательству Украины

В статье представлен аналитический обзор особенностей потребительского кредитования по законодательству Украины, включая принятый 15 октября 2016 Закон Украины «О потребительском кредитовании». В работе рассмотрены следующие вопросы: определение понятия договора о потребительском кредите и сторон данного договора, рассмотрение формы заключения этого договора и его существенных условий. В статье исследован вопрос регулирования деятельности кредитных посредников с детальным определением перечня лиц, которые могут быть кредитными посредниками по договору о потребительском кредите.

Ключевые слова: договор о потребительском кредите, потребитель, кредитор, потребительский кредит, кредитный посредник, кредитный агент.

Bernaz-Lykavetska O. Features of consumer credit on the law of Ukraine

This article presents an analytical review of the features of consumer credit under the laws of Ukraine, including the Law of Ukraine "On consumer lending" adopted October 15, 2016. In this paper, the following issues are addressed: definition of the agreement on consumer credit and the parties to this agreement, the consideration of forms of the conclusion of this agreement and its essential terms. The article examines the issue of regulating the activities of credit intermediaries with a detailed definition of the list of persons that can act as credit intermediaries under the contract on consumer credit.

Key words: *agreement on consumer credit, consumer, lender, consumer credit, credit intermediary, loan agent.*